

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Alexandra Stakovska

Har golare några polare?

En rättsvetenskaplig undersökning av bevisvärdet av en kronvittnesutsaga

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennet

Termin: HT 2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte, frågeställningar & perspektiv	5
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och material	6
1.5 Forskningsläge	6
1.6 Disposition	7
2 BEVISVÄRDERING AV MUNTliga VITNESUTSAGOR	8
2.1 Relevant rättslig reglering & principer	8
2.2 Bevisvärdering i praktiken	9
2.2.1 Allmänt	9
2.2.2 Trovärdighet och tillförlitlighet	10
2.2.3 Återgivning	12
2.2.3.1 Lögner	12
2.2.3.2 Kriminell belastning – mindre trovärdigt vittne?	14
3 KRONVITNET	16
3.1 Kronvittnets roll i svensk rätt	16
3.2 Praxis	17
3.2.1 ”Bilsprängarmålet” NJA 2009 s.599	18
3.2.1.1 Bevisvärderingen av kronvittnesutsagan	18
3.2.2 ”Postterminalrånet” HovR B 3062-09	20
3.2.2.1 Bevisvärderingen av kronvittnesutsagan	20
3.3 Kronvitnessystemet i Danmark	23
4 ANALYS & SLUTSATS	26
4.1 Analys	26
4.2 Avslutande kommentar & slutsats	29

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	33

Summary

In November 2019, a special investigator was given the assignment to analyze if there is a need to introduce a so called *crown witness system* in Sweden. A crown witness is a suspect that receives a reduced sentence for participating in the investigation or testifying of another's criminal act. One of the biggest arguments against such a system is the difficulty to evaluate the credibility of a testimony presented by a crown witness.

Due to the *principle of free evaluation of evidence*, it is not regulated in Swedish law how this evaluation should be done. An evaluation of an oral testimony, especially one where the witness has a motive to lie, can cause problems. It is not easy to determine a lie. There are some indicators that can be useful. However, these indicators have a low evidential value. Therefore, it is important that the testimonies are endorsed with additional evidence. The essay processes two court cases where the witnesses are comparable to crown witnesses. The courts conduct, in both cases, thorough evidence evaluations of the witnesses' credibility and reliability.

Denmark and Sweden have almost identical justice systems and fundamental principles. In 2004 the Danish legislator stipulated a law that allowed for crown witnesses. The Danish courts were considered competent enough to thoroughly evaluate testimonies presented by crown witnesses. The Danish Supreme Court stated that even though there may be a risk for false testimonies, the interest of fighting organized crime is higher valued.

There is no doubt that a crown witness testimony holds a lower evidential value. But with an objective and extensive evidence evaluation, that follows all the guidelines and is endorsed by additional evidence, this should not be considered a detrimental problem.

Sammanfattning

I november 2019 tillsattes en särskild utredare som fått i uppdrag att analysera om det finns ett behov och är lämpligt att införa ett så kallat *kronvitnessystem*. Med kronvittne avses en misstänkt som genom att medverka i utredningen av annans brottslighet går fri från straff eller får en mildare påföljd. Ett av de största argumenten mot ett kronvitnessystem är svårigheterna vid bevisvärderingen av kronvittnesutsagan.

Den svenska rättsordningen präglas av en fri bevisvärdering. Bevisvärdering av muntliga utsagor, där vittnet dessutom har ett incitament att ljuga, skapar svårigheter. Det är svårt att avgöra om någon talar sanning eller ljuger, men det finns en del indikatorer som är vägledande. Indikatorerna har dock svag beviskraft och ofta krävs det därför att uppgifterna vinner stöd i övrig bevisning för att beviskravet ska uppnås. *Bilsprängarmålet* och *Postterminalmålet* är rättsfall där vittnena kan likställas med kronvittnen. I domstolarnas bevisvärderingar görs omfattande bedömningar av vittnenas trovärdigheter och utsagornas tillförlitlighet.

Danmark och Sverige har nästintill identiska rättssystem och omfattas av samma grundläggande principer. Danmark har sedan 2004 ett lagstadgat kronvitnessystem. Domstolarna ansågs i Danmark vara kompetenta nog att göra rättssäkra trovärdighetsbedömningar oavsett vittnets karaktär. Højeresteret menade dessutom att trots risk för felaktiga domar så väger intresset att utreda den grova brottsligheten tyngre.

Det råder ingen tvekan om att en kronvittnesutsaga kommer ha ett lägre bevisvärde. Men med en objektiv och noggrann bevisvärdering som följer alla riktlinjer, omfattande stödbevisning och vidtagande av åtgärderna som uppsatsen presenterat, torde detta inte utgöra ett större problem.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
BRU	Beredningen för rättsväsendets utveckling
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Direktiv
HovR	Hovrätten
HD	Högsta domstolen
JO	Justitieombudsmannen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I den kriminalpolitiska debatten utmålas gängvåldet som ett stort samhällsproblem och ett hot mot medborgarnas säkerhet. Den organiserade brottsligheten präglas av en tystnadskultur som gör det svårt att utreda denna typen av brott.¹ Den 21 november 2019 tillsattes en särskild utredare som fick i uppdrag att analysera om det finns ett behov av och är lämpligt att införa ett så kallat *kronvitnesssystem*.² Med kronvittnen avses en gärningsman som avslöjar sina medbrottslingar eller andra brottslingar och därigenom går fri från straff eller får en mildare påföljd.³ Tanken kring kronvittnen är inte främmande för svensk rätt och har utretts i decennier, första gången så tidigt som 1986. Då, liksom i en handfull utredningar som gjorts sedan dess, har man dragit slutsatsen att nackdelarna med systemet överväger fördelarna.

Ett av de mest centrala argument som framförts mot införandet av kronvitnesssystem är svårigheterna i att bedöma bevisvärdet av uppgifter från en misstänkt som kan få straffflintring genom att avslöja andras brott.⁴ Samtliga utredningar har väckt frågan om vilket bevisvärde en kronvittnesutsaga faktiskt har, men ingen har hittills utvecklat den.⁵ I samband med att regeringen återigen öppnat upp utredningen av ett kronvitnesssystem har frågan även blossat upp i den samhällspolitiska debatten. Målet med denna uppsats är inte att utreda huruvida vi bör ha ett kronvitnesssystem i Sverige eller inte. Framställningen tar istället sikte på bevisvärderingsproblematiken som uppkommer i samband med vittnesmål från kronvittnen.

---

¹ Se rapport 2019:10, *Tystnadskulturer*, BRÅ.

² Dir. 2019:85, s. 1.

³ SOU 2012:34, s. 1.

⁴ SOU 2012:34, s. 3.

⁵ Se bl.a. SOU 2012:34 s. 3 & Prop. 2014/15:37 s. 15.

1.2 Syfte, frågeställningar & perspektiv

Uppsatsens huvudsakliga syfte är att undersöka bevisvärdet av ett vittnesmål som kommer från ett kronvittne. Syftet kommer att uppnås genom att jag ur ett rättssäkerhetsperspektiv tar upp samt behandlar de problem som kan uppstå vid bevisvärdering av en kronvittnesutsaga. Genom att beskriva bevisvärderingen av kronvittnesutsagor i Danmark kommer syftet även behandlas ur ett komparativt perspektiv. För att uppfylla uppsatsens syfte kommer följande frågor besvaras:

- *Vad är ett kronvittne och vilken ställning har kronvittnet i svensk rätt idag?*
- *Vilka problem kan uppstå vid bevisvärdering av ett kronvittnesmål?*
- *Vilka lösningar kan finnas i den danska rättsordningen?*

1.3 Avgränsningar

Utgångspunkten för denna uppsats är att utreda bevisvärdet av en kronvittnesutsaga i brottmål. Uppsatsen redogör inte för kronvittnessystemet i konkurrenslagen (2008:579).

Uppsatsen gör inte en djupgående behandling av beviskravet i brottmål utan syftar snarare till att identifiera de problem som kan uppstå vid bevisvärderingen av en kronvittnesutsaga.

Uppsatsen komparativa del ämnar inte presentera en fulländad lösning på bevisvärderingsproblemen, utan snarare att ge ett nordiskt perspektiv i frågan. Av denna anledningen ger avsnitt 3.3 endast en övergripande bild av hur en rättsordning, som är lik vår, har löst problemen som presenteras i denna uppsats.

1.4 Metod och material

För att uppnå syftet och besvara frågeställningarna har främst två metoder använts, rättsdogmatisk och komparativ metod. Den rättsdogmatiska juridiska metoden har tillämpats såväl på de svenska som de danska rättskällorna. Till följd av detta bygger uppsatsen på de traditionella rättskällorna; lagtext, förarbeten, praxis och doktrin.⁶

Med anledning av att det svenska respektive danska rättssystemet är nästintill identiska och omfattas av samma fundamentala grundläggande principer, låg Danmark nära till hands att använda i uppsatsens komparativa del. Dock tillämpas inte en ren komparativ studie eftersom uppsatsen inte jämför det danska och svenska rättssystemen, utan snarare har till syfte att finna lösningar på bevisvärderingsproblematiken i den danska rättsordningen.

Materialet består till stor del av primärkällor, i form av offentliga tryck och prejudikat, samt av sekundärkällor i form av rättsvetenskaplig litteratur och juridiska tidskrifter. Den rättsvetenskapliga litteraturen är skriven av doktorer och professorer i processrätt samt en erkänd forskare inom rättslig bevisvärdering, professor Christian Dahlman.⁷

1.5 Forskningsläge

Det finns juridisk litteratur och doktrin som i allmänhet behandlar bevisvärdering av muntliga utsagor. Det finns även en del statliga utredningar och avhandlingar som behandlar införandet av ett kronvitnesssystem i svensk rätt.⁸ Däremot finns det ingen avhandling som behandlar bevisvärdet av en kronvittnesutsaga.

---

⁶ Korling & Zamboni, s. 21.

⁷ Ibid, s. 143.

⁸ Se exempelvis SOU 2012:34 och SOU 2005:117.

1.6 Disposition

Uppsatsen är indelad i tre huvudsakliga kapitel. Varje kapitel inleder med ett stycke som beskriver kapitlets disposition. Av denna anledning kommer jag i detta avsnitt bara redogöra för uppsatsens disposition i stora drag.

Av andra kapitlet följer en allmän redogörelse för bevisvärdering av muntliga utsagor genom en skildring av dels rättsläget, dels den praktiska bevisvärderingen. Tredje kapitlet klarlägger vilken ställning kronvittnen har i svensk rätt idag och innehåller två rättsfallsanalyser. Kapitlet avslutas med ett kortare avsnitt som redogör för det danska kronvitnesssystemet och deras lösning på bevisvärderingsproblematiken.

Uppsatsen avslutas med en analys som besvarar frågeställningarna.

2 Bevisvärdering av muntliga vittnesutsagor

För att enklare kunna få en bild av rättsläget är detta kapitel uppdelat i två huvudsakliga delar. Den första delen redogör för relevant rättslig reglering och allmänna principer vad gäller muntliga vittnesutsagor. Det andra delkapitlet tar istället sikte på hur bevisvärderingen vid muntliga utsagor faktiskt går till i praktiken.

2.1 Relevant rättslig reglering & principer

I 35 kap. 1 § RB kommer *principen om fri bevisprövning* till uttryck. Denna princip innefattar såväl fri bevisföring som fri bevisvärdering.⁹ Den fria bevisföringen innebär att det inte finns någon begränsning i vilka bevis som får åberopas i domstol. Den fria bevisvärderingen innebär att det i princip inte finns några lagstadgade krav på hur bevis ska värderas eller vilka metoder som ska användas vid värderingen. Det är därmed upp till domaren att noga överväga samtliga omständigheter i målet och objektivet fastställa vilket värde dessa har som bevisning.¹⁰ Detta ställer höga krav på den enskilde domaren och innebär en risk att domaren gör en allt för stor bedömning av en utsagas bevisvärde med utgångspunkt i sin egen referensram.¹¹

Trots den fria bevisprövningsprincipen finns det ett antal grundsatser som domstolen måste förhålla sig till vid bevisprövningen. *Objektivitetskravet* innebär att domstolens bedömning och bevisvärdering måste baseras på argument som kan godtas av andra förståndiga personer. Bevisvärderingen får inte baseras enbart på en subjektiv övertygelse utan måste kunna motiveras objektivet. *Redovisningskravet* innebär att domstolen måste redogöra varför de har värderat bevisning som de gjort.¹²

---

⁹ Diesen, s. 7.

¹⁰ Ibid, s. 7.

¹¹ SOU 1926:32, s. 255.

¹² SOU 1938:44, s 378.

Den tidigare justitieombudsmannen Lars Lindström (JO) har vid flera tillfällen påtalat att domstolar brister i sin redovisning av bevisningens värdering och att detta är problematiskt.¹³ En utförlig redovisning gör det möjligt för både parter och utomstående att kontrollera hur domstolen resonerat och underbyggt sina argument. Särskilt viktigt är det att domstolen utförligt redovisar sin bevisvärdering i brottmål när åtalet ogillats eller den tilltalade fällts mot sitt nekande.¹⁴ Ett avgörande får inte heller grundas på ett helhetsintryck av bevismaterialet. Rätten måste i sin bevisvärdering gå igenom och värdera varje bevismedel för sig, innan man går över till sammanvägningen.¹⁵ Hur detta går till utvecklas vidare i nästa avsnitt.

2.2 Bevisvärdering i praktiken

2.2.1 Allmänt

När en domstol värderar muntliga utsagor är det viktigt att värderingen inte grundas på ett allmänt intryck av en persons trovärdighet.¹⁶ Vilken betydelse en muntlig utsaga har i bevisvärderingen beror på vilket tema eller deltema som den ska styrka. En utsaga som ensamt kan styrka ett bevistema, utgör ett *bevisfaktum* och ett direkt bevis.¹⁷ En utsaga som utgör ett indirekt bevis, exempelvis ett kronvittnes uppgifter om en medbrottsling, har istället betydelse som ett *hjälpfaktum*.¹⁸ Vid bedömningen av en utsagas bevisvärde ska utsagan betraktas som en beviskedja. Varje led i en beviskedja är såväl bevistema för närmast föregående led som bevisfaktum för närmast efterföljande led. När ett led inte fullt ut bevisar det föregående ledet försvagas det slutliga värdet av utsagan.¹⁹ Nedan följer en förenklad modell av beviskedjan:

---

¹³ 2016/17: JO1 s. 15f., 2013/14:JO1 s. 16.

¹⁴ 2016/17: JO1 s. 15f., 2013/14:JO1 s. 64.

¹⁵ Diesen, s. 34.

¹⁶ Schelin, s. 88.

¹⁷ Schelin, s. 47.

¹⁸ Schelin, s. 48.

¹⁹ Schelin, s. 104.

Händelsen (slutligt bevisstema) → målsägandes iakttagelse av händelsen → målsägandes tolkning av händelsen → målsägandes minnesbild av händelsen → målsägandes utsaga om händelsen (hjälpfaktum) → vad vittnet menat med utsagan.²⁰

Denna uppdelning är viktig för att domstolen ska kunna göra en korrekt värdering av den muntliga utsagan och inte grunda sitt beslut enbart på sista ledet. I kapitel 2.2.2 behandlas vidare vilka omständigheter som är indikatorer på att varje deltema är uppfyllt. Eftersom denna uppsatsen syftar till att utreda bevisvärdet av en kronvittnesutsaga, blir det mest intressant att titta på sista delen av beviskedjan.

2.2.2 Trovärdighet och tillförlitlighet

Två nyckelord när man talar om bevisvärdering av vittnesmål är *trovärdighet* och *tillförlitlighet*.²¹ Trovärdighet och tillförlitlighet är dock begrepp som används inkonsekvent bland jurister. I praktiken finns det således flera språkbruk som inte går ihop med varandra. Nedan följer en redogörelse av tre etablerade distinktioner. Även om uppsatsen kommer ta utgångspunkt i ett av dessa språkbruk är det viktigt att belysa att det inte finns någon enhetlig användning av begreppen. Det kommer bli tydligt i punkt 3.3 om praxis där begreppsordan skapar förvirring.

Språkbruk 1

Enligt detta språkbruk handlar *trovärdighet* om den tilltro som allmänt kan sättas till en viss person medan *tillförlitlighet* handlar om den tilltro som kan sättas till en specifik utsaga. En person som vanligtvis kan anses vara pålitlig men som kan ha misstagit sig i ett visst uttalande är en person som är trovärdig men vars uppgifter i ett fall kan vara icke tillförlitliga. På samma vis finns det omvänt situationer där vi har att göra med en person

---

²⁰ Schelin, s. 105.

²¹ Dahlman, s. 241.

vars allmänna pålitlighet är låg, men där vi har anledning att lita på personens utsaga.²²

Språkbruk 2

Detta språkbruk har till syfte att skilja frågan om en person ljugar eller talar sanning från frågan om personen uppfattat och minns rätt. I detta fall betyder *trovärdighet* att personen inte ljugar och *tillförlitlighet* att personen uppfattat och minns rätt. Trovärdighet handlar om motivation medan tillförlitlighet handlar om perception.²³

Språkbruk 3

Den tredje och sista definitionen går ut på att skilja mellan ett intuitivt intryck av hur mycket man kan lita på en viss uppgift och en mer objektiv analys av hur mycket tilltro som uppgiften förtjänar. *Trovärdighet* i detta fall är det subjektiva intrycket av sanningen och prövas i domstol genom samma typ av tillitsbedömning vi gör i vardagslivet när någon berättar om en händelse. *Tillförlitlighet* handlar däremot om den objektiva bedömningen av utsagan. Ett exempel på den objektiva bedömningen är när utsagan konfronteras med andra utsagor och fakta.²⁴

En lösning för att reda ut denna begreppsoreda är att strukturera olika felkällor i trovärdighetsbedömningen genom att skilja mellan 3 olika dimensioner av trovärdighet, nämligen *uppfattning*, *minne* och *återgivning*. De tre dimensionerna hänger ihop med varandra i en beviskedja där de tre hypoteserna ”vittnet uppfattade händelsen korrekt”, ”vittnet minns sin uppfattning korrekt”, och ”vittnet återger sin minnesbild korrekt” utgör delteman. Omständigheter som talar för att ett vittne *uppfattat* en händelse korrekt är bra ljus vid observation, kort distans till observation, vittnet var nyktert, vittnet var inte hotat och vittnet hade god tid på sig att observera händelsen. Omständigheter som talar för att ett vittne *minns* händelsen rätt

---

²² Dahlman, s. 241.

²³ Dahlman, s. 241.

²⁴ Dahlman, s. 242.

är att vittnet inte fått någon extern information om händelsen och att kort tid förflutit sedan observationen av händelsen.²⁵ Den sista, och för uppsatsen viktigaste, dimensionen är *återgivning*. Här ska domstolen bedöma om vittnet verkligen återger sin minnesbild korrekt och överväga möjligheten att vittnet ljuger.²⁶ Nästa avsnitt utvecklar frågan om hur domstolen bedömer *återgivning*ar.

2.2.3 Återgivning

Återgivning är den del i bevisvärderingen som är närmast till hands att diskutera vid problematisering av kronvittnesmål. Eftersom domstolarna i avsnitt 3.3 utgår från *språkbruk 1* kommer uppsatsen av praktiska skäl hädanefter utgå från detta språkbruk där *trovärdighet* är en egenskap hos en person och *tillförlitlighet* är en egenskap hos en utsaga.

2.2.3.1 Lögner

Att bedöma om en person ljuger eller talar sanning är svårt. Inom begreppet lögn kan även förvanskningar och förtigande av omständigheter rymmas in. Det finns olika metoder för att avgöra om en person ljuger. Vissa tar fasta på personens uppförande och kroppsspråk. Andra tar fasta på hur utsagan är berättad. Vad gäller kroppsspråk finns många föreställningar om vad som indikerar lögn. Flera av dessa är felaktiga. Många domare tror att lögnare undviker ögonkontakt, men vetenskapliga studier visar att detta inte är sant.²⁷ Andra felaktiga föreställningar är att lögnare fingrar sig i ansiktet, fingrar med föremål eller pillar på sina kläder. Det finns fysiska indikationer på lögn. Pupiller utvidgas och rösten blir ljusare. Dessa effekter är dock så små att de knappt går att uppfatta utan hjälp av mätutrustning.²⁸

NJA 2010 s. 671 är ett betydelsefullt rättsfall när man talar om trovärdighetsbedömningen. Hur utsagorna var berättade var det centrala för bedömningen, inte parternas kroppsspråk och uppförande. Högsta

---

²⁵ Dahlman, s. 243.

²⁶ Dahlman, s. 243.

²⁷ Dahlman, s. 253.

²⁸ Dahlman, s. 254.

domstolen gav genom detta fall en lista med indikatorer för hur man skiljer en sanningsenlig utsaga från en lögn.

”Vid bedömningen av utsagan finns det ofta anledning att lägga vikt främst vid sådana faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan, exempelvis i vad mån den är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar. Däremot ställer det sig många gånger svårt att bedöma utsagan med ledning av det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt.”²⁹

Indikatorerna som Högsta domstolen räknar upp har vunnit olika mycket stöd i den psykologiska forskningen. Att en berättelse är *klar och tydlig* samt *detaljrik* är två indikatorer som har vunnit stöd i forskning och som använts av Högsta domstolen vid flera tillfällen som tecken på trovärdighet.³⁰ Däremot har indikatorn att en berättelse ska vara *logisk och sammanhängande* kritiserats av psykologer som menar att *”människor som ärligt återger sina minnen från en viss händelse inte levererar en kronologisk och sammanhängande berättelse”* och att en perfekt berättelse snarare tyder på att personen ljuger.³¹

Klarhet och detaljrikhet kan användas som indikatorer för att en utsaga är sanningsenlig, men det är viktigt att poängtera att dessa är svaga indikatorer. Trots att den psykologiska forskningen visar att falska berättelser tenderar vara vagare och innehålla färre detaljer så rör det inte sig om någon större skillnad.³² I dagsläget finns det således ingen pålitlig metod för att identifiera en lögn och indikatorerna som finns har svag beviskraft. Beviskravet i brottmål är genom praxis ställt till *”utom rimligt tvivel”* vilket innebär att det krävs stark bevisning för en fällande.³³ Vid bedömning av en muntlig utsagas bevisvärde är det därför ofta avgörande om utsagan styrks

---

²⁹ NJA 2010 s. 671.

³⁰ Dahlman, s. 254., se NJA 2009 s.599.

³¹ Dahlman, s. 253.

³² Dahlman, s. 255.

³³ Schelin, s. 58.

av andra omständigheter, dvs. av stödbevisning, för att beviskravet ska uppnås.³⁴

2.2.3.2 Kriminell belastning – mindre trovärdigt vittne?

En intressant fråga som väcks vid diskussion av kronvittnen är hur kriminell belastning påverkar den allmänna trovärdigheten hos personen i sig. Dahlman, Pettersson och Sarwar³⁵ behandlar denna fråga i artikeln *Att bedöma personer med kriminell belastning*. Följande redogörelse har utgångspunkt i deras framställning.

Det faktum att en person tidigare är dömd för brott kan användas som karaktärsbevisning och därmed påverka dennes trovärdighet som uppgiftslämnare.³⁶ I artikeln utgår författarna från *Språkbruk 1*, där trovärdighet är en egenskap hos en person och tillförlitlighet en egenskap hos en utsaga.³⁷ I sin genomgång av ett antal hovrättsavgöranden fann författarna flera mål där en persons brottshistorik sänkt vederbörandes trovärdighet som uppgiftslämnare. Både i fall där målsägande eller tilltalad tidigare dömts för brott men även i fall där vittnen med kriminell belastning hörts. Det framgår däremot som regel inte av domskälen i vilken mån den tidigare brottsligheten påverkat trovärdigheten.³⁸

Författarna menar att man bör vara försiktig med att dra slutsatser från tidigare kriminella beteenden. I synnerhet när domstolen bara har kunskap om enstaka tidigare handlingar. Att en person ljugit vid ett visst tidigare tillfälle betyder inte per automatik att personen kommer ljuga i andra sammanhang. Författarna betonar att man bör tänka sig noga för när man tar hänsyn till tidigare kriminalitet vid bedömning av personens trovärdighet.³⁹ Vilken betydelse tidigare brottslighet kan tillmätas beror på vilket slags

---

³⁴ Schelin, s. 40.

³⁵ Dahlman, professor i allmän rättslära, Petterson, doktorand i allmän rättslära, samt Sarwar, universitetslektor i psykologi, samtliga vid Lunds universitet.

³⁶ Dahlman m.fl., *Att bedöma personer med kriminell belastning*, SvJT, s. 1.

³⁷ Ibid, s. 21.

³⁸ Ibid, s. 22.

³⁹ Ibid, s. 24–25.

brott personen tidigare dömts för. Det kan finnas anledning att ta hänsyn till brottslighet som innefattar *lögnaktigt beteende* när man bedömer en persons trovärdighet, medan brott som inte involverar lögn eller svek knappast kan ha någon relevans för personens trovärdighet.⁴⁰

En enkätundersökning utförd i samband med den refererade studien gick ut på att undersöka hur domare bedömer betydelsen av kriminell belastning för en persons trovärdighet, samt om det gör någon skillnad vilken typ av brott det är.⁴¹ Undersökningen gick ut på att deltagarna i enkätundersökningen delades upp i två testgrupper som gavs olika premisser. Grupp 1 ombads bedöma hur det faktum att en misstänkt tidigare dömts för *misshandel* påverkar trovärdighetsbedömningen. Grupp 2 ombads istället bedöma hur det faktum att en misstänkt tidigare dömts för *urkundsförfalskning* påverkar trovärdighetsbedömningen. Svaren skilde sig betydligt mellan de två testgrupperna. 92 % av domarna i Grupp 1 ansåg att den kriminella belastningen inte påverkar trovärdigheten. Av domarna i Grupp 2 ansåg däremot endast 39 % att detta faktum inte påverkade trovärdigheten. 53 % av domarna i Grupp 2 menade att domen rörande urkundsförfalskning påverkar trovärdigheten ”i viss mån”, och 8 % ansåg att den är ”klart” till vittnets nackdel.⁴²

Sammanfattningsvis verkar utgångspunkten i rättsväsendet vara att en persons tidigare kriminella belastning inte spelar någon roll vid trovärdighetsbedömningen av personen som uppgiftslämnare. Detta i vart fall när den tidigare brottsligheten inte är hänförlig till ett brott med lögnaktig karaktär.

---

⁴⁰ Dahlman m.fl., *Att bedöma personer med kriminell belastning*, SvJT, s. 25.

⁴¹ Ibid, s. 27.

⁴² Ibid, s. 27–39.

3 Kronvittnet

I detta kapitel redovisas närmre vad ett kronvittne är och vilka problem som uppkommer i samband med bevisvärderingen. Den första delen är en allmänt beskrivande del som redogör för kronvittnets roll i svensk rätt idag med utgångspunkt i statliga utredningar. Den andra delen belyser hur domstolarna resonerat vid bevisvärderingen vid fall där en misstänkt medgetts strafflindring på grund av medverkan i utredning. Kapitlet avslutas med en del som redogör för det danska kronvitnesssystemet med fokus på hur de har hanterat bevisvärderingsproblematiken.

3.1 Kronvittnets roll i svensk rätt

Den 21 november 2019 gavs en särskild utredare i uppdrag att analysera om det finns ett behov av och är lämpligt att införa ett kronvitnesssystem.⁴³

Under årens gång har det utförts ett flertal utredningar som behandlat frågan.

Fängelsestraffskommittén, som var först ut med att behandla frågan, redogjorde för varför ett kronvitnesssystem inte var lämpligt att införa i det svenska rättssystemet. Visserligen skulle systemet underlätta polisens arbete med att utreda och avslöja organiserad brottslighet, men det skulle även främja det oönskade beteendet att ”skvallra” på varandra. Vad kommittén dock ansåg väga ännu tyngre var att ett sådant beteende även innebär en risk för att dominerande brottslingar åtnjuter systemet och erhåller egen vinning genom att ljuga om svagare individer. Slutligen diskuterade kommittén problematiken i att det skulle bli svårt att anpassa ett sådant system till det svenska rättssystemet. Enligt svensk rätt är det domstolen som beslutar i vilken mån straffnedsättning ska ske. Detta skulle generera svårigheter då det finns en risk att polis och åklagare skulle frestas att utlova större fördelar

---

⁴³ Dir. 2019:85 s. 1.

än vad domstolen senare kan infria som ett påtryckningsmedel för att frambringa vittnesmål.⁴⁴

Departementschefen delade fängelsestraffkommitténs bedömning, och konstaterade i den efterföljande propositionen att ingen remissinstans hade varit av motsatt uppfattning. I propositionen tillade departementschefen dessutom att i situationer där det skulle anses motiverat att utge strafflindring så kan detta ske med stöd av 29 kap. 5 § 8 pt. (nuvarande 9 pt.) BrB.⁴⁵ Beredningen för rättsväsendets utveckling var också negativa till införandet av ett svenskt kronvitnessystem. BRU delade fängelsestraffkommitténs uppfattning och betonade att bevisvärdet av sådana vittnesmål skulle vara lågt. Att lämna felaktiga uppgifter om andra personer leder inte till att den misstänkte själv belastas utan att den misstänkte snarare kan erhålla vissa fördelar själv. BRU menade att sådana uppgifters bevisvärde kan ifrågasätta om ett kronvitnessystem verkligen märkbart ökar effektiviteten i brottsutredningar.⁴⁶ I en senare utredning poängterades dessutom att frågan om ett kronvitnessystem väcker särskilda frågor av moralisk och rättslig karaktär. Det är inte bara kronvittnesutlagans bevisvärde som kan ifrågasättas, utan även hur en sådan ordning förhåller sig till övriga tilltalades rätt till en rättvis rättegång.⁴⁷ I Prop. 2014/15:37 betonades bevisvärderingsproblematiken särskilt och med bakgrund i vad ovanstående utredningar kommit fram till ansåg regeringen att ett kronvitnessystem även denna gång inte skulle vara lämpligt i den svenska rättsordningen.⁴⁸

3.2 Praxis

Som nämnt i ovanstående delkapitel har frågan om huruvida en gärningsman som har avslöjat sina medbrottslingar ska utges strafflindring med stöd av billighetsskäl i 29 kap. 5 § 8 pt. lämnats till praxis. Nedan

---

⁴⁴ SOU 1986:14, s. 452.

⁴⁵ Prop. 1987/88:120, s. 92.

⁴⁶ SOU 2005:117, s. 87–88.

⁴⁷ SOU 2012:34, band 3, s. 220 ff.

⁴⁸ Prop. 2014/15:37, s. 15.

skildras två mål som behandlat denna fråga. Trots att Sverige inte har något lagstadgat kronvitnesssystem så kan vi genom följande domar följa domstolarnas resonemang vid bevisvärderingen av en kronvittnesutsaga. Viktigt att ha i åtanke är att de misstänkta i båda fallen inte blivit erbjudna straffnedsättning i utbyte mot information om annans brottslighet och därav inte kan anses vara renodlade kronvittnen i den bemärkelse som uppsatsen åsyftar.

3.2.1 "Bilsprängarmålet" NJA 2009 s.599

Bilsprängarmålet handlar om DL som tidigare var medlem i en underorganisation till Bandidos. Tillsammans med fyra andra, planerade och utförde han en sprängning av två bilar i Göteborg genom att placera handgranater under bilarna. Något år senare angav DL sig själv och två av medgärningsmännen. DL:s vittnesmål ledde till att samtliga dömdes och kom därmed att bli avgörande för utgången i målet. Genom avgörandet i *Bilsprängarmålet* har Högsta domstolen bedömt att det finns utrymme inom ramen för nuvarande lagstiftning att vid straffmätningen beakta att en gärningsman avslöjat sina medbrottslingar. Högsta domstolen ansåg att det skulle vara obilligt om de allvarliga repressalier som DL riskerade att bli utsatt för till följd av sitt vittnesmål, inte kunde tillgodoräknas honom vid påföljdsbestämmelsen. Domstolen underströk dock att reglerna om straff lindring i detta fall hänfördes till billighetsskäl. En tillämpning som motiveras av samhällets intresse av att brott utreds är därav inte förenligt med regleringen.

3.2.1.1 Bevisvärderingen av kronvittnesutsagan

Tingsrättens bedömning av DL:s utsaga återfinns i domskälen. Både hovrätten och Högsta domstolen gick i linje med tingsrättens bedömning att DL framstod som trovärdig och hans uppgifter som tillförlitliga. Bedömningen ger intryck av att tingsrätten i detta fall använder sig utav *Språkbruk 1* i sin distinktion av begreppen trovärdighet och tillförlitlighet. Tingsrätten började sin bedömning med följande citat:

”En utsaga från en medtilltalad måste emellertid bedömas med särskild försiktighet. Även om den skulle framstå som mer trovärdig än de medtilltalades uppgifter är det inte tillräckligt för en fällande dom. Det krävs i så fall att utsagan vinner ett klart stöd i den tekniska utredningen eller annan stödbevisning som åklagarna lagt fram.”

Tingsrätten konstaterade att DL:s berättelse var lång och sammanhängande. DL hade i allt väsentligt hållit sig till samma uppgifter sedan sitt första förhör. DL hade trots pressade förhör kunnat svara på frågor på ett klart sätt, samt kunnat ge rimliga förklaringar till de tillfällen hans uppgifter ändrats eller framstått som otydliga. DL hade lämnat detaljer som gett intryck av att berättelsen var självupplevd. Detaljerna hade även fått stöd i den övriga utredningen. Tingsrätten gav i sin bedömning exempel på flera detaljer av ovan nämnt slag. En sådan detalj är att DL beskrivit på vilket sätt handgranaterna skulle ha fästs under bilarna, samt hur granaterna hade osäkrats. Fynd på brottsplatsen i förening med vittnesmål från övriga medgärningsmän gav stöd för att denna teknik använts vid gärningarna. Tingsrätten poängterade att denna uppgift inte varit känd i media. DL:s redogörelser för hur man rört sig och vid vilka tidpunkter var i det stora hela väl förenliga med vad som framkommit genom telefonlistor. Tingsrätten uteslöt att DL skulle ha tillåtit ta del av telefonlistor och delar av utredningen innan vittnesutsagan framförts. Detaljerade bedömningar av samtliga medgärningsmäns utsagor återfinns i domskälen. Slutligen menade TR att det fick antas att DL utsatte sig för stora personliga risker genom att ange de övriga tilltalade.

Sammanfattningsvis gjorde tingsrätten en ytterst detaljerad redogörelse för vilka uppgifter DL uppgett och hur de vann stöd av övrig bevisning. DL:s vittnesutsaga prövades dessutom mot utsagorna från medgärningsmännen. TR fann att de anförda omständigheterna medförde att DL fick anses trovärdig och hans uppgifter tillförlitliga.

3.2.2 "Postterminalrånet" HovR B 3062-09

Det så kallade *Postterminalrånet* är ett fall där flera personer tillsammans och i samförstånd utfört ett rån mot Posten i Göteborg samt beskjutit en polishelikopter. När två av gärningsmännen, JA och TR, avslöjade sina medbrottslingar uppkom frågan om de med hänsyn till billighetsskäl skulle medges strafflindring. Både hovrätten och tingsrätten delade uppfattningen om att de verkningar som skulle uppstå för en tilltalad på grund av att denne lämnat uppgifter medförde att skäl fanns för strafflindring.

3.2.2.1 Bevisvärderingen av kronvittnesutsagan

I tingsrättens domskäl återfinns en omfattande bedömning av JA och TR:s trovärdighet och tillförlitlighet. Tingsrätten delar utifrån dessa begrepp upp bedömningen i två avsnitt. Distinktionen av begreppen följer av nedan utdrag från tingsrättens dom:

"Det är alltså av avgörande betydelse för tingsrättens prövning vilken tilltro som kan sättas till deras berättelser och om berättelserna är tillförlitliga. Med tilltro avses i detta sammanhang frågan om en förhörsperson berättat i överensstämmelse med vad han eller hon uppfattat som en riktig beskrivning av det som inträffat, eller med andra ord om förhörspersonen ljugar eller talar sanning. Frågan om en berättelse är tillförlitlig gäller frågan om berättelsen korrekt återger det som inträffat. En berättelse som är trovärdig behöver inte med nödvändighet vara tillförlitlig."

Här har vi ett exempel på när domstolen rör ihop begrepp. I andra meningen där domstolen skriver "tilltro" är det rimligt att anta att det är "trovärdighet" som åsyftas. Med denna utgångspunkt verkar det även i detta fall som att domstolen använt sig av *Språkbruk 1*. Trovärdighet handlar således om vilken tilltro som kan sättas till personen i sig medan tillförlitlighet handlar om tilltron till själva utsagan.

I hovrättens bevisvärdering, som i det stora hela utgår från tingsrättens bedömning, har frågorna slagits samman under delkapitlet med titeln: "Är

TR och JA:s berättelser om berörda personer trovärdiga och tillförlitliga".
Följande redogörelse utgår från hovrättens bedömning.

Hovrätten började med att resonera kring JA och TR:s trovärdighet som förhörspersoner. Hovrätten lyfte fram att JA och TR under förhör, som varat under sammanlagt mer än 27 timmar, lämnat detaljerade uppgifter om komplexa händelseförlopp som sträckt sig över flera månader och involverat så många som 16 personer. Utsagorna hade lämnats på ett fritt, spontant och otvunget sätt dels som egna fria berättelser, dels som svar på frågor. JA och TR hade inte uttryckt sig svävande när de under motförhör konfronterats med övriga tilltalades uppgifter. De hade även varit tydliga med att klargöra när de varit säkra på en uppgift och när så inte varit fallet. Både JA och TR hade dessutom klargjort om en lämnad uppgift byggd på egen iakttagelse eller om den kommit från en andrahandskälla.

Till skillnad från tingsrätten var inte hovrätten av uppfattningen att JA och TR försökt tona ned sin medverkan i det beskrivna händelseförloppet. JA och TR hade på ett väldigt utlämnande sätt berättat om vad de själva deltagit i. Deras berättelser framstod som starkt präglade av något de verkligen hade varit med om och gjort med personer de berättat om.

Tre av medgärningsmännen hävdade att JA och TR haft för syfte att hämnas på en fjärde medgärningsman, RA. Det var klarlagt att RA utsatt de båda för hot och misshandel men det framstod som orimligt att JA och TR som hämnd för detta falskeligen skulle anklaga RA för den allvarliga brottsligheten han stod åtalad för. Hovrätten instämde i tingsrättens bedömning att dessa uppgifter saknade grund och uppenbarligen haft syfte att minska trovärdigheten hos JA och TR.

Vidare anförde hovrätten att det som JA och TR berättade i många delar var överensstämmande. Detta talade mycket starkt för att berättelserna var trovärdiga. Fallet rörde tre komplexa händelseförlopp med många personer inblandade. Det framstod som högst osannolikt att JA och TR i förväg

skulle ha kommit överens om vad de skulle berätta och anpassat sina uppgifter till varandras.

En fråga som väcktes i målet är frågan om TR och JA haft något incitament att medvetet lämna felaktiga uppgifter om de medtilltalades delaktighet. Domstolen ifrågasatte om de utlovats strafflindring och någon form av särbehandling som belöning för sin medverkan. Det framkom att både JA och TR varit föremål för *särskilt personsäkerhetsarbete*.⁴⁹ På grund av stränga sekretessbestämmelser som följer av personsäkerhetsarbete var det dessutom svårt att nå klarhet i vilken betydelse förmånerna haft för JA och TR. Domstolen lämnade dock påståendena utan avseende då det inte fanns några hållpunkter för att åklagaren skulle ha utlovat någon strafflindring. Hovrätten gjorde beträffande dessa invändningar ingen annan bedömning än den tingsrätten gjort.

Sammanfattningsvis hade de långa förhören med JA och TR gett hovrätten en god möjlighet att bilda sig en uppfattning om deras trovärdighet som uppgiftslämnare. Hovrätten menade att det samlade intrycket av JA och TR:s agerande under förhören var att de framstod som trovärdiga. Detta intryck stöds av att deras uppgifter vann påtagligt stöd i övrig bevisning. Hovrätten drog samma slutsats som tingsrätten och menade att både JA och TR var trovärdiga som uppgiftslämnare.

Hovrätten poängterade vidare att *”för att deras utpekande av de medtilltalade ska ha något mera påtagligt bevisvärde krävs vidare att utpekandena är tillförlitliga”*. Hovrätten instämde med tingsrättens bedömning att utpekandena inte bara var trovärdiga utan även tillförlitliga. I bedömningen radades en mängd omständigheter som styrkte detta upp. Exempel på en omständighet som talade för att uppgifterna var tillförlitliga var att både JA och TR i en inte ringa omfattning hade träffat samtliga av

---

⁴⁹ Särskilt personsäkerhetsarbete regleras i 2 a § polislagen (1984:387). Syftet med särskilt personsäkerhetsarbete framgår av prop. 2005/06:138.

personerna som berördes av händelseförloppen i fråga. Med vissa av personerna hade kontakterna varit mycket omfattande. En annan omständighet som talade för var att händelseförloppen som JA och TR redogjort för varit så komplicerade att det kunde hållas klart att de måste haft klart för sig för vilka personer som skulle delta och vem som hade vilken uppgift. TR och JA var delaktiga i samtliga händelseförlopp och på så vis haft goda möjligheter att memorera vilka övriga personer som deltog.

Det gjordes inte gällande att JA och TR vid förhör i hovrätten i några väsentliga punkter avvikit från vad de berättat under sina polisförhör. Deras uppgifter stämde dessutom överens med vad som framkommit av övrig bevisning. Hovrätten fann, i likhet med tingsrätten, att JA och TR var trovärdiga och deras utsagor tillförlitliga.

3.3 Kronvitnesssystemet i Danmark

Danmarks kronvitnesssystem infördes för att lagstadga rättspraxis. Det prejudicerande domslutet 1998 i den danska motsvarigheten av Högsta domstolen, *Højeresteret*, var startskottet för utvecklingen.⁵⁰ Efter denna dom meddelade Riksadvokaten riktlinjer för användandet av strafflindring för kronvittnen. Riktlinjerna lade stor vikt vid att det tydligt skulle redovisas för den tilltalade att det inte fanns någon garanti för att angivelserna skulle leda till strafflindring, eftersom det fortfarande var domstolens uppgift att avgöra detta. Riktlinjerna stadgade även att det var åklagarens uppgift att under domstolsförhandlingen, i samband med bevisning, upplysa rätten om den tilltalades medverkan i brottsutredningen.⁵¹

År 2004 lagstadgades kronvitnesssystemet i Danmark. Systemet innebär att det numera finns lagstadgat möjligheter att medges strafflindring till följd utav medverkan i utredning avseende tredje persons brottslighet.⁵² I den

---

⁵⁰ U. 1998. 1317 H.

⁵¹ Anklagemyndighedens Årsberetning 11/1998, Rigsadvokaten, s. 20–23.

⁵² SOU 2005:117, s. 15.

danska rättsordningen utgör uppgiftslämnande av annans brottslighet en förmildrande omständighet som ska tas i beaktande vid straffmätningen. För att rätten ska medge strafflindring måste omständigheterna åberopas, något som kan göras av såväl åklagare som det medtilltalade kronvittnet. Viktigt att understryka i sammanhanget är att det fortfarande är domstolen som medger strafflindring. Åklagaren har inga befogenheter att garantera ett kronvittne strafflindring i utbyte mot upplysningar om annans brottslighet. Syftet med den nya bestämmelsen var huvudsakligen för att underlätta och medföra positiva effekter för utredningar i mål som hänförs till organiserad brottslighet.⁵³ Højeresteret var medvetna om risken för att falska vittnesutsagor lämnas på grund av att den tilltalades utsaga kan leda till straffnedsättning. Højeresteret menade däremot att denna risk inte kunde anses gå före önskan om att klara upp den grova organiserade brottsligheten.⁵⁴

Detta väcker frågan om hur Danmark har resonerat kring bevisvärdet av kronvittnesutsagor. I det ovan nämnda rättsfallet fanns det en domare som var skiljaktig i målet. Han lyfte att ett prejudicerande domslut skulle föra med sig stora risker som kan bidra till att felaktiga uppgifter läggs till grund för kommande domslut.⁵⁵ Debatten i Danmark före införandet av kronvitnessystemet var väldigt lik den debatt som nu förs i Sverige.⁵⁶ I sitt betänkande diskuterade även straffelovrådet risken för falska uppgifter. Danmark har, likt Sverige, en princip om fri bevisvärdering, vilken innebär att det blir upp till rätten att ta ställning till berättelsens trovärdighet. I dansk rätt läggs det dessutom stor vikt vid att bevisvärderingen vilar på en objektiv grund och inte handlar om domarens subjektiva tyckande. Med bakgrund i detta, fann straffelovrådet att en risk för falska uppgifter inte ensamt borde tillmätas en för stor betydelse, eftersom domstolen besitter kompetens nog för att genomföra trovärdighetsbedömningar i olika situationer. Ett kronvittnesavtal ska som ovan nämnt dessutom alltid läggas fram inför

---

⁵³ SOU 2005:117 s. 74.

⁵⁴ U 1998.1317 H.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Folketingstidende, Betaenkning 19/2-04, B 968, s 6.

domstolen för att de ska göras uppmärksamma på risken för att en kronvittnesutsaga är falsk.⁵⁷

Efter införandet i Danmark har paragrafen använts som strafflindring i ett antal fall och lett till att fler brott uppklarats. Ett fall har gått hela vägen upp till Højeresteret. Fallet handlade om en före detta medlem från Hells Angels stödstyrka AK81 som valde att ange sina medbrottslingar. Tack vare upplysningar som kronvittnet lämnade kunde 14 gängmedlemmar vid en senare rättegång dömas. Det ska dock understrykas att endast uppgifter som kunde stödjas av annan bevisning, i många fall teknisk, togs i beaktning. Rätten valde att bortse från vissa av kronvittnets uppgifter då de inte hade stöd i annan bevisning.⁵⁸

Sammanfattningsvis konstaterar dansk lagstiftare i princip att domstolarna är kompetenta nog att göra rättssäkra trovärdighetsbedömningar oavsett vilken karaktär ett vittne har. Højeresteret är medvetna om att en risk för felaktiga domar finns men menar att önskan att utreda grov brottslighet i vart fall går före. Åtgärder som vidtagits för att stärka rättssäkerheten är kravet på att kronvittnesavtalet presenteras i domstol, samt att avtalet inte utgör någon garanti för straffnedsättning. Vidare resonemang kring Danmarks bevisvärdering vid kronvittnesutsagor utvecklas i avsnitt 4.

---

⁵⁷ Straffelovrådets betaenkning nr. 1424/2002, band 1, s. 365–368.

⁵⁸ U. 2011. 2203 H.

4 Analys & slutsats

4.1 Analys

Uppsatsen syfte har varit att utreda vilket bevisvärde en kronvittnesutsaga har. För att besvara detta syfte delades framställningen upp i tre olika frågeställningar. *Vad är ett kronvittne och vilken roll har det i svensk rätt idag? Vilka problem uppstår vid bevisvärderingen av ett kronvittnesmål? Vilka lösningar kan finnas från den danska rätten?*

Den första frågeställningen, som haft en mer deskriptiv karaktär, har besvarats i sin helhet i avsnitt 3.2 och kommer således inte diskuteras vidare i analysen. I den mån de inte redan besvarats i uppsatsen kommer resterande två frågeställningar behandlas i denna analys.

Vilka problem uppstår vid bevisvärderingen av ett kronvittnesmål?

Det till synes största problemet som uppsatsen belyser är att straffnedsättning ger ett incitament att ljuga. Kan man verkligen lita på en person som, genom att berätta en historia, kan erbjudas straffnedsättning och på så sätt komma undan lindrigare själv?

I avsnitt 2.2.2.1 klargjordes att det är svårt att avgöra om en person talar sanning eller ljugar. Det finns indikatorer som kan ge vägledning i frågan men dessa har svag beviskraft. En muntlig utsaga, oavsett vem den kommer ifrån och hur detaljrik den är, är nästan aldrig i sig tillräcklig för en fällande dom. Med ett incitament att ljuga kommer bevisvärdet på utsagan sjunka ännu mer. Dock kan det diskuteras om straffnedsättning ger ett så stort incitament till att ljuga som kritiker påstår. Den organiserade brottsligheten präglas av en tystnadskultur. Att komma ut från fängelse något år tidigare är för många kanske inte ens värt konsekvenserna som kan uppkomma med att vara en "golare". Tystnadskulturen inom den organiserade brottsligheten är inget som har behandlats djupgående inom ramen för denna uppsats och

kommer således inte diskuteras mer. Men det är definitivt en aspekt som bör tas i beaktande.

Viktigt att komma ihåg är att även om man drar slutsatsen att en kronvittnesutsaga har svagare beviskraft än en vanlig muntlig utsaga så innebär inte detta att beviskravet på något sätt har sänkts. Tvärtom, torde det innebära att ännu mer stöd i övrig bevisning kommer krävas för att utsagan ska nå upp till beviskravet och leda till en fällande dom.

I de rättsfall som behandlats under avsnitt 3.3 kan vi se att Sverige redan i viss mån genom praxis tillåtit kronvittnen. I båda fall hade vi misstänkta som till följd av sin medverkan i utredningen av medtilltalade fått nedsatt straff. Högsta domstolen var dock noga med att poängtera att strafflindringen var hänförlig till billighetshänsynen, och inte till intresset av att brott utreds. Trots att vittnena inte var kronvittne i den bemärkelse som uppsatsen åsyftar så kunde mycket utläsas av domstolarnas bevisvärderingar.

I *Postterminalrånet* var bevisvärderingen strukturerad, detaljerad och lätt att följa med i. Hovrätten använde utsagornas utformning som indikatorer på att vittnena var trovärdiga. En detaljrik och logisk berättelse utan motsägelser var enligt hovrätten indikator på att vittnena var trovärdiga. Detta stämmer väl överens med vad som fastställs i avsnitt 2.2.3.1 beträffande vilka metoder som används vid trovärdighetsbedömningen. Trots forskning som säger att indikatorerna har lågt bevisvärde envisas domstolar med att använda dem flitigt. Domstolarna redovisar heller inte hur stort värde som fästs vid dessa. Vad som dock framgick tydligt av domskälen i såväl *Postterminalrånet* som *Bilsprängarmålet* är att det krävdes en hel del stöd i annan bevisning, främst teknisk, för att uppgifterna skulle tas i beaktning.

Begreppsoredan gällande trovärdighet och tillförlitlighet samt domstolarnas tendens att brista i redovisningskravet är två delar som inte fungerar helt tillfredställande i dagsläget. Trots utförlig beskrivning i domskälen kan det

vara svårt för en utomstående att objektivt granska domstolens bevisvärdering. Vid införande av ett kronvitnesssystem kommer det därför vara av allra största vikt att domstolarna gör utförliga och objektiva bevisvärderingar som redovisas på ett begripligt sätt. För att värderingarna ska vara begripliga för den utomstående måste det vara tydligt vad som betyder vad. Begreppsordan måste redas ut och rättsordningen måste enas i en distinktion av trovärdighets- och tillförlitlighetsbegreppet.

För att sammanfatta finns det i dagsläget inga vattentäta metoder för att avgöra om någon ljuger, en muntlig utsaga kräver som regel stöd av övrig bevisning och det är svårt att avgöra vilket incitament att ljuga ett kronvitnesssystem i praktiken ger. Risken för att en falsk utsaga i sig skulle kunna leda till en felaktig dom är, i min mening, inte särskilt stor. Detta utesluter dock inte att risken inte finns. Det är därför av största vikt att den bevisning som lämnas av kronvittnen verifieras och underbyggs med annan bevisning för att uppfylla beviskravet och därmed även uppfylla de grundläggande rättssäkerhetsgarantierna.

Vilka lösningar kan vi finna från den danska rätten?

Den danska lagstiftaren tycks fästa stor vikt vid domstolarnas fria bevisvärdering. Ett tungt vägande argument vid införandet av kronvitnesssystemet var att domstolarna ansågs kompetenta nog att utföra rättssäkra trovärdighetsbedömningar. Danmark och Sverige har en väldigt lik rättskultur och bevisprövningen är, på samma vis, fri i båda länderna. Precis som i Sverige, läggs det vikt vid att bevisvärderingen är objektivt grundad. Skillnaden i bevisvärderingen innan och efter införandet av kronvittnen i Danmark verkar vara att kronvittnesutsagan behandlas med större försiktighet och att det krävs större stöd i övrig utredning för att uppgifterna ska beaktas.

Mot bakgrund av detta kan det frågas varför inte Sverige resonerat på samma sätt som Danmark gjort. Ett svar på frågan kan vara att Sverige och Danmark värderar olika intressen olika. I *Bilsprängarmålet* (se avsnitt 3.2)

förtydligade Högsta domstolen att straffnedsättning som motiveras av samhällets intresse av att brott utreds inte var förenligt med regleringen. Rätten till en rättvis och rättssäker rättegång väger tyngre i Sverige än vad intresset att utreda grov brottslighet gör. I Danmark tycks det vara tvärtom, samhällsintresset att utreda grov brottslighet går före intresset att ingen ska dömas oriktigt.

Konkreta åtgärder som vidtogs i Danmark för att stärka rättssäkerhet var kravet på att kronvittnesavtalet i sin helhet måste presenteras i domstol för att domstolen ska göras uppmärksam på samtliga omständigheter som kan ligga till grund för en utsaga. Detta är ett väldigt bra sätt att undvika att domstolar tillmåtar en kronvittnesutsaga ett för stort bevisvärde. Det danska kronvitnessystemet har dessutom riktlinjer som lägger stor vikt vid att det tydligt måste redovisas för en tilltalad att kronvittnesavtal inte utgör någon garanti för strafflindring, eftersom det fortfarande är domstolens uppgift att medge strafflindring.

4.2 Avslutande kommentar & slutsats

Syftet med uppsatsen har varit att plocka isär och utreda ett av de största motargumenten, nämligen kronvittnesutsagans bevisvärde. Problemen som framställts ovan utgör, enligt min mening, inte ett så stort problem som det utmålats i media. Det råder ingen tvekan om att en kronvittnesutsaga kommer ha ett lägre bevisvärde än en muntlig utsaga där vittnet inte har något incitament att ljuga. Men med en objektiv och noggrann bevisvärdering som följer alla riktlinjer, omfattande stödbevisning och vidtagande av åtgärderna som uppsatsen presenterat, torde detta inte utgöra ett större problem.

Uppsatsen syfte har aldrig varit att ta ställning kring huruvida ett kronvitnessystem bör införas i Sverige eller inte. Det finns en rad andra faktorer som måste utredas ordentligt innan ett sådant ställningstagande kan tas. Men kanske borde vi ta inspiration från vårt grannland och försöka omvärdera vilka intressen som verkligen borde väga tyngst baserat på hur

Sverige ser ut idag. Kanske är det dags att sluta se kronvitnesssystemet som ett incitament att ljuga och istället börja se det som ett incitament att bryta den grova brottslighetens farliga tystnadskulturen.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur och artiklar

Dahlman, Christian, *Beviskraft: metod för bevisvärdering i brottmål*,
Upplaga 1, Norstedts juridik, Stockholm, 2018

Diesen, Christian, *Bevis 10 Bevisprövning i brottmål, 2.* [rev. och utök.]
uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl.,
Studentlitteratur, Lund, 2013

Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Omarb. [utg.],
Norstedts juridik, Stockholm, 2007

Dahlman, Christian, Petterson, My & Sarwar Farhan. ”Att bedöma personer
med kriminell belastning”. *Juridisk Tidskrift* 2016.

Statens offentliga utredningar

SOU 1926:32, *Processkommissionens betänkande angående rättsväsendets
ombildning*

SOU 1986:14, *Påföljd för brott – om straffskalor, påföljdsval, straffmätning
och villkorlig frigivning mm*

SOU 2005:117, *Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare
åtgärder*

SOU 2012:34, *Nya påföljder*

Propositioner

Prop. 1987/88:120, *Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och
påföljdsval m.m.)*

Prop. 2014/15:37, *Strafflindring vid medverkan till utredning av egen
brottslighet*

Övrigt offentligt tryck

2013/14:JO1, *Justitieombudsmännens ämbetsberättelse*

2016/17: JO1, *Justitieombudsmännens ämbetsberättelse*

Dir. 2019:85, *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*

Danska källor

Anklagemyndighedens Årsberetning, 1998–1999, Meddelse nr. 11/1998

Folketingstidende, Betaenkning 19/2-04, B 968

Straffelovrådets betaenkning om straffsaettelse og strafferammer I, betaenkning nr. 1424/2002

Elektroniska källor

Johanna Skinnari, Anna Jonsson & Daniel Vesterhav, ”*Tystnadskulturer*”, Brå, Rapport 2019:10.

https://www.bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70ea8578/1569840639055/2019_10_Tystnadskulturer.pdf (hämtad 2020-01-06)

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2009 s.599

NJA 2010 s.671

Underrätt

Hovrätten för västra Sverige B 3062-09

Höjeresteret

U. 1998. 1317 H.

U. 2011. 2203 H.